

Nr 70.

Ankom till riksdagen kansli den 19 maj 1925 kl. 10 f. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående en ifrågasatt utredning rörande statens rätt till viss jord m. m.

Uti en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion nr 249 av herrar *Hage* och *Vennerström* har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den enligt jordbruksutskottets förslag år 1916 ifrågasatta utredningen angående statens rätt till viss jord m. m. måtte fortast möjligt i full utsträckning igångsättas och på lämpligaste sätt bringas dithän, att ett förslag till riksdagen kan avlätas för de åtgärder, som utredningen kan komma att föranleda.

Beträffande de skäl, som åberopats som stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Såsom motionärerna erinra var förevarande spörsmål redan år 1916 föremål för riksdagens prövning på grund av väckt motion, vari hemställts om inrättande av en »jordkommission» med befogenhet, bland annat, att bevaka kronans intressen i fråga om återvinning av sådana till bruks understöd av kronan upplåtna fastigheter samt under bruk skatteköpta hemman, där ändamålet med upplåtelsen försvunnit. Jordbruksutskottet vid sistnämnda riksdag hemställde, efter att hava i ärendet hört kammarkollegium, att riksdagen i anledning av motionen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder för att utredning snarast möjligt måtte kunna, på sätt kammarkollegium antytt, verkställas angående äganderättsförhållandena beträffande de grupper av fast egendom, som i motionen avsåges, samt eventuellt för riksdagen framlägga det förslag för tillvaratagande av kronans eller enskilda intressen, vartill utredningen kunde föranleda.

I sin motivering för denna hemställan framhöll utskottet, att rörande berörda äganderättsförhållanden rådde ett visst osäkerhetstillstånd, som borde undanröjas. Vidare uttalade utskottet, att kammarkollegium framfört beaktansvärda synpunkter i fråga om en mera rationell rättslig omvårdnad av kronans fasta egendom. Särskilt syntes utskottet kollegii förslag om upprättande av en liggare över all sådan kronan tillhörig egendom vara förtjänt av uppmärksamhet.

Vid frågans behandling i kamrarna avlog första kammaren utskottets hemställan, medan andra kammaren biföll densamma, varigenom frågan förföll.

Sedan motioner i ämnet väckts vid 1917 års riksdag, intogo kamrarna då samma ståndpunkt till frågan, som alltså även då förföll.

Vid 1918 års riksdag väcktes ånyo motioner i samma syfte. Jordbruksutskottet, som åter inhämtade kammarkollegii yttrande, anförde i avgivet utlåtande, att utskottet fortfarande icke kunde förorda att för angivna ändamål skapades ett särskilt organ, men att fördelar vore att vinna, därest tillförlitliga upplysningar om alla kronofastigheter funnes att på ett lätt tillgängligt sätt inhämta hos samma myndighet. Spörsmålet om sammanförande till kammarkollegium av den rättsliga vården av all statens jordegendom, fann utskottet, i likhet med kollegium, vara av den betydelse, att en särskild utredning av densamma syntes få anses av behovet påkallad.

På grund härav hemställde utskottet om skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning huruvida och i vad mån den rättsliga omvårdnaden av kronans egendom måtte kunna uppdragas åt kammarkollegium samt, om utredningen därtill föranledde, för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Riksdagens beslut fattades i enlighet med utskottets hemställan.

Sedan Kungl. Maj:t anbefallt kammarkollegium att verkställa sådan utredning, som av 1918 års riksdag begärts, har denna utredning nu — efter det föreliggande motion väckts — av kammarkollegium avgivits genom skrivelse den 6 maj 1925.

Av nämnda skrivelse, vilken såsom bilaga (med uteslutande av skrivelsens bilagor) fogats vid detta utlåtande, inhämtas bland annat följande.

Beträffande först frågan om koncentrerandet av den rättsliga omvårdnaden av kronans fasta egendom till kammarkollegium har ämbetsverket kommit till resultatet, att detta av praktiska skäl icke låter sig göra på grund av det intima sammanhang, som förefinnes mellan den tekniskt-ekonomiska förvaltningen av sagda egendom och rättsvården av densamma. Kollegium föreslår emellertid — med hänvisning till en redan i viss mån inledd praxis i dylikt hänseende — föreskrift i syfte, att ämbetsverket skall förbehållas dels prövningen av sådana rättsfrågor rörande den fasta egendomen, för vilkas bedömande ämbetsverket besitter särskild sakkunskap, dels ock själva utförandet av eventuella rättegångar i sådana fall.

I fråga åter om den mera speciella rättsvården, den som rörer »efterspannande» av och återvinning av sådan fast egendom, till vilken kronan kan hava laglig rätt, har kammarkollegium givit en ingående redogörelse för det nuvarande rättsliga läget i berörda hänseenden. Av denna redogörelse framgår, bland annat, att det osäkerhetstillstånd, som tillförene rätt beträffande kronans rätt till vissa grupper av från kronan upplåten jord, numera i väsentlig grad undanröjts genom under de senaste åren i kronans jordprocesser givna prejudikat. Sålunda råder full klarhet rörande de rättsliga förutsättningarna för kronans anspråk på återvinning av under bruk skatteköpta hemmanliksom redan för åtskilliga år sedan blivit fallet beträffande s. k. rekognitionshemman. Likaledes har ernåtts klarhet i fråga om kronans rätt till vissa, företrädesvis i norra och mellersta Sverige belägna strömfäll.

Kammarkollegium framhåller emellertid, att på detta område fortfarande finnas för ämbetsverket och dess advokatfiskalsämbete maktpåliggande upp-

gifter, i vilket avseende särskilt nämnes frågan om kronans rätt till skogar, som anslagits till understöd åt bergshanteringen.

Vidare har kollegium behandlat frågan om regleringen av behörigheten att rättsligen företräda publika fastigheter, i vilket avseende osäkerhet beträffande vissa fastighetsgrupper rått. Härutinnan föreslår kollegium vissa förtydligande föreskrifter.

Slutligen har kollegium verkställt ingående utredning rörande möjligheterna för att upplägga en gemensam liggare över publika fastigheter. Efter konstaterande av de brister från rättsvärdande synpunkt, som för närvarande vidlåda i sådant avseende av olika myndigheter förda förteckningar, finner kollegium det icke genomförbart att anordna endast en liggare utan anser, att man tillsvidare får stanna vid önskemålet att kunna i huvudstaden, må vara hos skilda myndigheter, finna samtlig statens fasta egendom förtecknad. I fråga om sättet för förande av liggare över dylik egendom har kollegium uppdragit riktlinjer, avsedda att underställas övriga vederbörande myndigheters yttrande.

Såsom framgår av det föregående, har den av riksdagen begärda utredningen i ämnet kommit till stånd och är nu beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Med hänsyn till innehållet av denna utredning synes det utskottet, som om det med motionen avsedda syftet redan huvudsakligen skulle vara uppnått. Vid sådant förhållande finner utskottet icke skäl tillstyrka någon förnyad framställning i ämnet till Kungl. Maj:t.

Utskottet.

Utskottet hemställer alltså,

att förevarande motion II: 249 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 maj 1925.

På jordbruksutskottets vägnar:

O. NILSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Hellström*, *Sederholm*, *Nilsson* i *Kabbarp*, *Boberg*, *Ingeström*, *Gabrielsson* och *Luterkort* samt

från andra kammaren: herrar *Nilsson* i *Tånga*, *Olsson* i *Broberg*, *Sjöblom*, *Uddenberg* i *Karlskoga*, *Hedlund* i *Häste*, *Gustafson* i *Vimmerby* och *Johanson* i *Hallagården*.

Bilaga.

Till Konungen.

Riksdagen har i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t den 12 juni 1918 (nr 368) anfört följande.

I en inom riksdagen väckt motion hade hemställts

att riksdagen måtte hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om tillsättandet av en jordkommission bestående av för denna sak intresserade och på området kunniga personer med uppdrag

att på grundvalen av redan verkställda utredningar eller efter i mån av behov företagna undersökningar i detta syfte hos Eders Kungl. Maj:t föreslå åtgärder för återgång till kronans disposition av sådana till bruks understöd av kronan upplåtna allmänningar, kronoskogar, rekognitionsskogshemman och under bruk skatteköpta hemman, där ändamålet med upplåtelsen genom brukens nedläggande förfelats,

att sådana åtgärder måtte avse även andra fall, där större domäner frångått kronan på ett sådant sätt, att skäl förefunnes för en undersökning om huruvida statens rätt och bästa häri iakttagits,

att taga initiativ till dylika områdens upplåtande till odling och kolonisation, samt att kommissionen måtte äga att hos Eders Kungl. Maj:t föreslå sådan förändring i lagstiftningen på detta område, som betingades av förändrade förhållanden och numera rådande allmän rättsuppfattning.

Förevarande spörsmål hade på grund av särskilda motioner varit föremål för riksdagens prövning såväl år 1916 som år 1917.

Jordbruksutskottet vid 1916 års riksdag hade hemställt, efter att i ärendet hava inhämtat yttrande från kammarkollegium, att riksdagen i anledning av motionen ville i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder för att utredning snarast möjligt måtte kunna på sätt kommerskollegium antytt verkställas angående rättsförhållandena beträffande de grupper av fast egendom, som i motionen avsåges, samt eventuellt för riksdagen framlägga det förslag för tillvaratagandet av kronans eller enskildas intressen, vartill utredningen kunde föranleda. Till stöd härför anförde utskottet, bland annat, följande.

»I sitt ovan omförmälda utlåtande har kammarkollegium bekräftat, att tillfredsställande utredning saknas om vad som vore att anse som kronans, å ena, och enskild egendom, å andra sidan, rörande de grupper av fast egendom, som motionen avsåge. Det är för utskottet likasom för kammarkollegium uppenbart, att ett dylikt osäkerhetstillstånd icke i längden kan vara tillfredsställande vare sig för kronan eller för de enskilda innehavarna. Utskottet anser därför, att utredning i detta hänseende bör skyndsammast genom statens försorg verkställas, i syfte att detta osäkerhetstillstånd, så vitt möjligt är, må undanröjas. Den av motionärerna ifrågasatta utvägen att för ändamålet tillskapa ett särskilt organ, synes emellertid utskottet icke vara att förorda. I detta avseende vill utskottet hänvisa till de av kammarkollegium i nämnda utlåtande gentemot sagda förslag uttalade betänkligheter, vilka utskottet finner i huvudsak befogade. Utskottet är av den åsikten, att kammarkollegium fortfarande bör handhava ämbetsverket åliggande uppgifter be-

träffande nu ifrågavarande fastigheter. Vad angår frågan om tillgodoseende av deras intressen, vilka med nyttjande- eller äborätt innehava ifrågavarande fastigheter, vill utskottet framhålla, att, såsom jämväl motionärerna beröra, den s. k. åbokommittén är verksam för detta syfte. Utskottet vill vidare såsom sin åsikt uttala, att kammarkollegium i sitt berörda utlåtande framfört beaktansvärda synpunkter i fråga om en mera rationell rättslig omvårdnad av kronans fasta egendom. Särskilt synes utskottet kollegii förslag om upprättandet av en liggare över all sådan kronan tillhörig egendom vara förtjänt av uppmärksamhet, och anser utskottet detta spörsmål böra undersökas i samband med den ifrågasatta utredningen.»

Vid frågans behandling i kamrarna år 1916 hade första kammaren avslagit utskottets hemställan medan andra kammaren bifallit densamma. På grund av kamrarnas skiljaktiga beslut hade frågan salunda förfallit.

I anledning av de vid 1917 års riksdag väckta motioner hade samma års jordbruksutskott hemställt, att motionerna ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. I en vid utlåtandet fogad reservation hemställdes om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t i enlighet med vad 1916 års jordbruksutskott föreslagit. Kamrarna hade år 1918 intagit samma ståndpunkt till frågan som år 1916, varför densamma även då hade förfallit. Jämväl över den nu väckta motionen hade i vederbörlig ordning utlåtande inhämtats av kammarkollegium, som därvid i huvudsak hänvisat till sitt förberörda i ämnet avgivna yttrande.

Riksdagen, som allt fortfarande icke kunde biträda förslaget att för i nu ifrågavarande motion angivna ändamål tillskapa ett särskilt organ, ansåge sig böra framhålla att fördelar utan tvivel vore att vinna, därest såsom kammarkollegium i sitt senast avgivna utlåtande antytt, tillförlitliga upplysningar om alla kronans fastigheter funnes att på ett lätt tillgängligt sätt inhämta hos en och samma myndighet. Spörsmålet om sammanförande till kollegium av den rättsliga värden av all statens jordegendom funne riksdagen i likhet med kammarkollegium vara av den betydelse, att en särskild utredning av densamma finge anses av behovet påkallad.

På grund av det anförda anhöll riksdagen, att Eders Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om och i vad mån den rättsliga omvårdnaden av kronans fasta egendom måtte kunna uppdragas åt kammarkollegium samt, om utredningen därtill föranledde, för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Genom nådig remiss den 20 juni 1918 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt kollegium att verkställa och till Eders Kungl. Maj:t inkomma med sådan utredning, som i den ovan återgivna riksdagsskrivelsen bevärtas.

När kollegium i sitt utlåtande den 24 november 1913 första gången framförde tanken på en koncentration av rättsvärden av kronans fasta egendom till en enda myndighet, nämligen kollegium, skedde detta under i viss mån andra förutsättningar än dem som nu äro för handen. Tanken framkom som en helt naturlig reaktion mot departementalkommitterades förslag att överlämna all förvaltning av såväl kronans domäner som de ecklesiastika boställena åt en uteslutande med teknisk-ekonomisk sakkunskap utrustad myndighet, nämligen lantbruksstyrelsen, med vilken myndighet det från kammarkollegium utbrutna advokatfiskalsämbetet enligt förslaget skulle inkorporeras. Detta departementalkommitterades förslag utgjorde ett led i en fullständigt genomgripande omorganisation av den centrala statsförvalt-

**Kammar-
kollegii
yttrande.**

ningen. Att vid en sådan fullständig omgestaltning av centralförvaltningen frågan om koncentration av rättsvården icke tagits under övertvägande av departementalkommittéerade framstod som en brist i deras utredning och föranledde kollegium att då helt allmänt upptaga ämnet. Emellertid är departementalkommittéerades förslag numera definitivt förfallet.

När sedermera kollegium i sina utlåtanden till riksdagens jordbruksutskott år 1916, 1917 och 1918 åter gav uttryck åt sin nyss antydda tanke, rörde sig frågan då som nu endast om en utredning på området, och det av kollegium begagnade uttrycket »koncentration av rättsvården om kronans fasta egendom till en enda myndighet» innebar följaktligen allenast en formel för utredningens syfte. Det visar sig nu, att den häri uttryckta principen endast i viss utsträckning är möjlig att praktiskt realisera.

Till en närmare belysning av här förevarande spörsmål får kollegium erinra följande.

*Rättsvård i
allmän
bemärkelse.*

Den fasta egendom, staten med känd och erkänd äganderätt besitter, är dels hänlagd till de affärsdrivande verkens vård och förvaltning för dess utnyttjande i statsfinansiellt syfte (finansförmögenhet) dels omedelbart i anspråk tagen för särskilda statliga behov (förvaltningsförmögenhet). Vid sidan om denna huvudsakliga indelning av statens fasta egendom, som ju principiellt sett borde vara uttömmande, kan man emellertid urskilja två speciella grupper: 1:o) kronojord, som med åbo- eller annan ständig besittningsrätt utan vederlag innehaves av enskilda eller menigheter, särskilt städer, samt 2:o) jord, som tillsvidare på grund av särskilda förhållanden icke kunna komma till användning vare sig i produktivt syfte för statens räkning eller för något dess förvaltningsbehov (skär och holmar vid kusterna, obebyggda tomter och annan mark i städerna m. m. m.). Då i den följande framställningen talas om statens fasta egendom, avses härmed i tillämpliga delar jämväl den övriga publika jord (ecklesiastik-, allmänna inrättnings- eller stiftelsers egendom m. m.), som, utan att tillhöra staten, står under statsmyndigheters vård och inseende.

Med den rättsliga omvårdnaden av statens fasta egendom torde i vidsträckt bemärkelse böra förstås den verksamhet, som avser bevarandet av denna fasta egendoms rättsliga integritet. Detta gäller givetvis statens fasta egendom vare sig den är hänförlig till finansförmögenheten eller ingående i förvaltningsförmögenheten. Där fastigheten är för kronans räkning förvärvad, kan denna rättsvård sägas hava tagit sin början redan i och med förvärvsavtalets rättsliga utformning. Den sista åtgärd med avseende å fastigheten, som tarvar rättslig tillsyn, är fastighetens eventuella försäljning. Men under den tid, varunder fastigheten är i kronans hand, påkallas beträffande densamma merendels talrika åtgärder, vilka kräva juridisk sakkunskap och kunna sägas hava karaktären av rättslig omvårdnad om densamma. I första hand komma härvid i fråga åtgärder av rent rättslig natur; utförande av talan i kårande- eller svarandeställning i tvister rörande gränserna för fastighetens ägoinnehav eller till reglerande av andra med jordäganderätten direkt sammanhörande rättsförhållanden (delaktighet i samfälligheter, servitut m. m.). Nära härtill ansluta sig skiften och andra ägodelningsförrättningar berörande fastigheten. Det är emellertid icke endast eller ens företrädesvis i fråga om *äganderätten* som en rättslig omvårdnad om en kronans fastighet kommer till uttryck. Där kronofastigheten är upplåten å arrende eller då eljest begränsade rättigheter till fastigheter blivit åt enskilda inrymda, inställer detta kronan i mellanhavanden, vilka jämte den tekniskt-ekonomiska sidan hava

en ofrånkomlig formellt-juridisk karaktär. Det torde i själva verket förhålla sig så, att varje tekniskt-ekonomisk förvaltningsåtgärd beträffande en kronan tillhörig fastighet, vare sig den disponeras för något kronans eget behov eller utnyttjas i statens affärsdrivande verksamhet, förutsätter ett beaktande av allmänt- eller förvaltningsrättsliga normer, som ha karaktären av rättsvård.

Vad nu beträffar denna av statens särskilda organ, de må vara affärsdrivande eller rent förvaltande, under statens kända och erkända äganderätt omhändertagna fasta egendom — och självfallet utgör denna så beskaffade egendom själva huvudbeståndet — ligger det obestriddigen något bestickande i tanken att söka avägbringa en sådan uppdelning av befogenheterna med avseende å denna egendoms förvaltning, varigenom de tekniskt-ekonomiska bedömandena, å ena, samt de formellt rättsliga funktionerna, å andra sidan, förläggas till skilda därför särskilt kvalificerade organ. Säsom redan förut antytts kommer man emellertid, vid ett närmare övervägande av konsekvenserna, till insikt om att en koncentration av rättsvården om statens fasta egendom i här berörda mening och omfattning väl är teoretiskt möjlig men praktiskt ytterst svår att genomföra. I den stora massan av förvaltningsåtgärder beträffande statens fasta egendom äro nämligen de tekniskt-ekonomiska samt förvaltningsrättsliga momenten regelrätt så intimt med varandra förbundna, att deras särskiljande kan bliva äventyrligt eller i varje fall ägnat att ytterligare nedtynga förvaltningsapparaten.

Man skulle åter kunna tänka sig, att den ifrågasatta överflyttningen till en enda myndighet, kammarkollegium, av den rättsliga omvården av all den statliga fasta egendomen begränsas att avse det rättsliga representantskapet för denna egendom i fall, där äganderätten till densamma vore ställd ifråga, men att vederbörande förvaltande myndighet i övrigt bibehölles vid sin hittillsvarande rättsvårdande befattning med egendomen ifråga. Å kollegium skulle sålunda ankomma utförandet av talan om bättre rätt till fastigheten eller särskilda dess tillhörigheter. Bevakandet av kronans rätt och intresse såsom jordägare i alla andra hänseenden — exempelvis i tvister på grund av arrendeförhållande, i beskattningsärenden m. m. — skulle alltjämt tillhöra den tekniskt-ekonomiska förvaltningsmyndigheten.

Men även en *generell* föreskrift i här sist angivet syfte skulle enligt kollegii mening föra längre än behovet och ändamålsenligheten i och för sig kräver. Till ett närmare belysande härav må framhållas följande.

De tvister i äganderättshänseende, varmed kronan i likhet med varje annan fastighetsägare måste räkna, äro ofta nog betingade av förhållanden, rättsliga eller faktiska, vilka uppkommit i sen tid. Är fastigheten för kronans räkning i senare tid förvärfvad — ett förhållande som särskilt föreligger beträffande en icke oansenlig del av det till domänstaten hörande fastighetsbeståndet och i än större omfattning gäller ifråga om de övriga s. k. affärsdrivande verken — kan äganderättstvisten icke sällan vara härledd av bestämmelser i köpeavtalet, vilka lämnat rum för olika tolkning. Det kan ifråga om äganderättstvister av här karakteriserade, så att säga allmänt juridiska slag, vilka för sitt bedömande i regel icke tarva annan materiell utredning än sådan, som kan förutsättas finnas lätt tillgänglig för den förvaltande myndigheten själv, icke vara behöfligt eller ens ändamålsenligt att skilja det rättsliga representantskapet i tvisten från den myndighet, som har den allmänna förvaltningsbefogenheten över fastigheten ifråga. De myndigheter och förvaltningsorgan, varom här är fråga, äga såsom regel inom sig befattningshavare i byråchefs ställning med administrativ-juridisk utbildning

och därjämte — med få undantag — särskilda ombudsmän. Det har kollegium veterligt icke gjorts gällande, att dessa myndigheters och förvaltningsorgans handhavande av rättsvården om sina fastigheter i den mening, som här är berörd, hittills i regel brustit i effektivitet.

Till viss upplysning rörande den utsträckning, vari ombudsmän och fiskaler hos vissa andra myndigheter än kammarkollegium (domänstyrelsen, armé- och marinförvaltningarna samt fångvårdsstyrelsen) haft att taga befattning med mål och ärenden röranden den rättsliga vårdnaden om statens fasta egendom, har kollegium låtit sammanställa vissa siffror avseende tioårsperioden 1910—1919, i vilken sammanställning särskilt specificerats rättegångar rörande bättre rätt till jord och vatten. (Bil. 1). Det framgår av de i sammanställningen återgivna siffrorna, att nämnda grupp av mål varit anmärkningsvärt liten.

Men de mål angående bättre rätt till fast egendom, som kunna ankomma å andra statliga förvaltningsorgan än kollegium beträffande den dem underställda egendomen, äro icke alltid av den typ, som ovan sist skisserats. Under överinseende av de särskilda myndigheter, som här äsyftas, äro ställda stora delar av kronans gamla fastighetsbestånd, som ofta under ett tidigare skede varit hänlagda till kollegii vård och förvaltning. Det kan såsom exempel härå vara tillfyllest erinra om kronans av domänstyrelsen förvaltade jordbruksdomäner, vilkas huvudstomme utgöres av indragna militära och civila boställen, de under riksmarskalksämbe- tets och fångvårdsstyrelsens in- seende stående kungl. slotten, kungsgårdar och kungsladugårdar samt de militära övningsfälten. Uppkommande rättstvister rörande sådan sedan äldre tid i kronans besittning varande egendom är ofta av den beskaffenhet, att målens bedömande kräver icke blott särskild kännedom om under äldre tid gällande speciella författningsbestämmelser å det jordrättsliga området utan jämväl omedelbar tillgång till och förtrogenhet med äldre arkivmaterial rörande fastigheten ifråga, arkivmaterial, som ofta kan för tvistens utgång vara utslagsgivande.

Då kollegium lärer vara den myndighet, som framför andra har att inom statsförvaltningen företräda den speciella författningskännedom, varom nyss nämnts, ävensom har till sitt omedelbara förfogande huvudbeståndet av det arkivmaterial, som står till buds för vinnande av upplysning om publika och enskilda fastigheters äldre kamerala historia, torde vara riktigt att kollegii på detta område förvärvade sakkunskap varder, icke blott beträffande de grupper av kronans fasta egendom, som stå under kollegii eget in- seende, i största möjliga utsträckning tagen i anspråk.

I viss omfattning har en samverkan mellan kollegium och övriga fastighetsförvaltande myndigheter i angivna syfte redan blivit inledd. I icke få fall hava under de senaste åren från sådana myndigheter hänvändelser ägt rum till kollegium med begäran om yttrande eller utredningar rörande kronans rätt till viss fastighet eller ifråga om naturen av däri inrymda rättigheter.

Den väg, varpå praxis här självmant sökt sig in, torde böra ytterligare fullföljas. Kollegium anser emellertid, att kollegii medverkan i föreliggande fall icke principiellt bör stanna vid åtgärden att tillhandahålla vederbörande ämbetsmyndighet åskade utredningar och utlåtanden. Har hos annan ämbetsmyndighet än kollegium fråga uppkommit om rättegång rörande viss kronans densamma underställd fast egendom och föreligger det fallet, att tvistefrågan berör den fortvarande giltigheten eller tolkningen av i äldre tid uppkomna rättsförhållanden eller eljest för sitt tillförlitliga bedömande kräver tillgång

till utredningsmaterial, som kan antagas böra företrädesvis sökas i kollegii arkiv, bör enligt kollegii mening dels den eventuella prövningen av frågan om rättgångens anhängiggörande dels ock själva utförandet av målet ankomma å kollegium genom dess advokatfiskalsämbete.

I en anordning sådan som den här antydda ligger för ingen del något mistroende mot den främmande myndighetens ombudsmannaskap. Anordningen betingas endast av det lämplighetsskälet, att den speciella sakkunskap, vara kollegium a förevarande område kan göra anspråk, varder till skydd och gagn för det statliga fastighetsbeståndet i dess helhet tillvaratagen och utnyttjad.

Det kan måhända invändas, att några särskilda utgärder för här angivna syftes vinnande icke nu påkallas, då det redan med för närvarande gällande bestämmelser står en fastighetsförvaltande myndighet fritt att utverka Kungl. Maj:ts uppdrag för kollegium att i särskilt fall vidtaga de åtgärder eller utföra den talan, som för tillvaratagande av kronans rätt till viss densamma underställd fast egendom kan befinnas erforderlig. Kollegium anser emellertid angeläget, att vederbörande myndigheters uppmärksamhet uttryckligen inriktas på angelägenheten av en sådan samverkan och arbetsfördelning, som här antytts, och hemställer här nedan om en allmän föreskrift till efterrättelse härutinnan.

Rättsvärden om kronans fasta egendom — detta uttryck taget i dess vidsträcktaste bemärkelse — innefattar emellertid utöver den så att säga dagliga eller löpande tillsynen över densamma, varom i det föregående närmast varit tal, en verksamhet av en alldeles särskild karaktär.

Speciell rättsvård.

Med omfattningen av kronans väl under olika tidsskeden skiftande men alltid betydande fastighetsinnehav har icke kunnat undvikas att kronans fasta egendom blivit i särskilda fall — i större eller mindre utsträckning — avsiktligt eller till följd av bristande kännedom om jordens natur dragen undan kronans besittning. Beträffande egendom, som under en längre tidsperiod varit av kronan upplåten till enskilda eller menigheter under nyttjanderätt, kan icke sällan påvisas, hurusom de villkor, varunder egendomen ursprungligen upplåtits, fallit i glömska eller eljes lämnats obeaktade. Särskilt uppmärksammade äro de förläningar av kronojord, som företrädesvis under 17- och 1800-talen ägt rum till understöd av bruk och bergverk (reognitionsskogshemman samt under bruk skatteköpta hemman). Men kronans under påverkande av de merkantilistiska åskådningarna givna jordanslag till industriens understöd hava icke inskränkts till bergsindustrien. Såväl under det ändamålsbestämda skatteköpets som under den villkorliga nyttjanderättsupplåtelsens form har i icke ringa omfattning kronojord förlänats till främjande även av annan industri (kanontillverkning, glas- och lerkärlsfabrikation, m. m. m.).

Såsom en särskild och betydelsefull grupp av kronans jordanslag, vilka här komma i betraktande, framsta de fall, där det med anslaget tillgodosedda ändamalet numera genom förändrad lagstiftning förfallit.

Till här angivna kategori äro att räkna de särdeles talrika fall, där mark å kronoallmänning eller annan kronojord ställts till rusthålls eller rotars förfogande för soldat- och båtsmanstorp. Till följd av indelningsverkets upphörande hava dessa lägenheter, i och med rusthållens och rotarnas successivt inträdande vakansättning, bort till kronan återfalla.

Till ändamål, som sammanhängt med den av städerna tidigare åtnjutna privilegierade ställningen med avseende å näringslivet, har i icke ringa ut-

sträckning av kronan anslagits jord och andra förmåner. Genom den vid mitten av förra århundradet åvägabragta näringsfrihetslagstiftningen har rättsgrunden för ett bibehållande av dessa anslag och förmåner förfallit (jmf. exempelvis Kungl. Maj:ts domar den 5 april och den 10 maj 1910 — N. J. A. ref. nr: 67 och 80).

I ganska betydande omfattning har, såväl i äldre som nyare tid, av kronan anslagits hemman och lägenheter till understöd för upprätthållandet av gästgiveri- och skjutsväsendet. Genom 1911 års lagstiftning i ämnet har anspråk uppkommit på dylika anslags återbördande till kronan.

Med den här ovan lämnade helt schematiska redogörelsen har endast avsetts att ådagalägga, hurusom rättsvärden om kronans fasta egendom innefattar en arbetsuppgift av en alldeles speciell karaktär, väsentligen skild från den *löpande rättsliga tillsynen över densamma*. Det är här i själva verket fråga om en verksamhet inriktad å ett systematiskt *efterspanande* av och — inom de gränser som gällande hävdslagstiftning utstakar — vindikation av sådan egendom, till vilken ett kronans återvinningsanspråk kan befinnas rättsligen grundat.

Det torde ligga i öppen dag, att den förvaltningsuppgift, som här avses, i första hand ställer speciella krav å sådan förtrogenhet med jordrättsliga och kameralthistoriska förhållanden, som alldeles särskilt sammanhör med kollegii ämbetsverksamhet. Uppgiften har också sedan gammalt betraktats såsom en av kollegii betydelsefullaste. Redan den för rikets kammarråd utfärdade instruktionen av den 18 april 1613 ålade dessa att hålla noggrant inseende över att Kungl. Maj:ts och kronans gods, egendom, rätt, rättigheter och drätsel i ingen måtto förminskades. Om de förnummo något kronans gods, dess egendom och rättighet med orätt vara Kungl. Maj:t och kronan undandragna, skulle de tillse att detta enligt lag och rätt återvunnes. Rörande de skiftande former, varunder denna verksamhet under den därefter följande utvecklingen av kollegium och dess advokatfiskaler utövats, må hänvisas till den här nedan omförmälda härom speciellt lämnade, utlåtandet bifogade historiska redogörelsen. Det framgår av denna, hurusom gränserna för kollegii fastighetsförvaltning, som tidigare och intill utfärdandet av instruktionen för kollegium den 16 februari 1838 inbegripit hela det publika fastighetsbeståndet, väl efter hand gjorts allt snävare, i det att förvaltningen av särskilda fastighetsgrupper successivt hänlagts till andra förvaltningsorgan. Denna utveckling har likvisst i stort sett icke rubbat grundvalen för kollegii historiskt givna, här ovan omförmälda speciella arbetsuppgift ifråga om rättsvärden om kronans fasta egendom, nämligen det systematiska efterspanandet av sådan egendom, som av rättsliga skäl bör till kronan återfalla. Kollegii och dess advokatfiskalers befogenhet att väcka talan om sådan fast egendom, som icke omedelbart kunnat — därest den varit i kronans besittning — hänföras till någon av de fastighetskategorier, varöfver inseendet uttryckligen tillagts kollegium, har, i allt fall efter tillkomsten av kollegii instruktion av den 14 november 1879, ansetts kunna grundas på den i nämnda och följande instruktioner intagna uttryckliga bestämmelsen därom att inseendet och värden över den statens fasta egendom, *i avseende vara icke vore annorlunda stadgat*, skall tillkomma kollegium (jfr 1879 års instr. § 1 samt 1909 och nu gällande 1921 års instruktion § 3). En viss osäkerhet med avseende å denna behörighet har emellertid av skäl, vartill kollegium här nedan återkommer, i särskilda fall uppkommit och torde genom förtydligande föreskrifter böra för framtiden undanröjas.

Kollegium anser sig i detta sammanhang böra göra några kortfattade erinringar rörande den omfattning, vari kronans anspråk på återvinning av jord för närvarande fullföljas. Såväl av vissa uttalanden i de vid 1916, 1917 och 1918 årens riksdagar väckta motioner rörande tillsättandet av en s. k. jordkommission, vilka motioner sistnämnda är föranledde avlåtandet av riksdagens nu behandlade underdåniga skrivelse, som ock av tid efter annan synliga framställningar i detta ämne i vissa pressorgan synes nämligen framgå, att åtskillig missuppfattning därom ävensom rörande de rättsliga förutsättningarna i allmänhet för dylik talans anhängiggörande alltjämt föreligger. Att ännu väsentligt arbete återstår för bringande av full klarhet rörande ägande- och dispositionsrätten till fast egendom kronan och enskilda emellan är väl riktigt och har ock av collegium i dess i ärendet omförmälda utlåtande den 14 april 1916 till samma års jordbruksutskott vitsordats, men påtagligen råder på sina håll rörande dessa ännu svävande rättsfrågor överdrivna föreställningar. Kollegium inskränker sig till att härom meddela följande.

Kronans jordprocesser.

Frågan om möjligheten av ett kronans återvinnande av s. k. rekognitions-skogshemman är som bekant sedan rätt länge genom såväl prejudicerande rättsliga avgöranden som därefter åvägabragt lagstiftning klarlagd och i nekande riktning besvarad (Kungl. Maj:ts domar den 8 juni 1897 samt förordningen den 22 december 1898 om upphävande av rekognitionshemmans oskiljaktighet från de bruk, varunder de lyda m. m.). Rörande detta spörsmål har collegium utförligt yttrat sig i sitt utlåtande till riksdagens andra lagutskott den 23 april 1920 (vidfogat utskottets utlåtande nr 41) till vilket collegium i övrigt tillåter sig hänvisa.

Ifråga om de av kammaradvokatfiskalsämbetet väckta rättegångarna om återvinning av under bruk skatteköpta hemman lämnas av nämnda ämbete en ingående redogörelse i en till 1916 års jordbruksutskott avlämnad promemoria (se utskottets utlåtande nr 73). Det i advokatfiskalsämbetets berörda promemoria omförmälda målet rörande $\frac{2}{125}$ mantal litt. Di Mesta nr 4 avgjordes sedermera av Kungl. Maj:ten genom dom den 19 december 1916 (N. J. A. ref. 212). Kronans talan blev genom sagda dom ogillad. Genom berörda dom, jämförd med högsta domstolens tidigare i liknande mål träffade, i promemorian omförmälda avgöranden har fullständig klarhet ernåtts rörande de rättsliga förutsättningarna för kronans anspråk å återvinning utav jord av ifrågavarande slag. Dessa förutsättningar kunna i korthet angivas vara, icke blott att bruket, till vars understöd skatteköpet skett, nedlagts utan desslikes att hemmanet alltjämt vid tiden för rättegångens anhängiggörande innehaves och brukas av särskild eller särskilda åbor.

Att kronans rätt till återvinning av brukshemman, i den mån de angivna förutsättningarna finnas vara för handen, alltjämt med särskild uppmärksamhet bevakas, torde icke behöva framhållas.

I fråga om kronans rätt till vissa, företrädesvis i landets norra och mellersta delar belägna strömfäll har bragts klarhet genom de omfattande rättegångar, som under åren 1912—1919, under inseende av en särskilt sammansatt avdelning inom collegium, utfördes av för ändamålet särskilt förordnade advokatfiskaler. Närmaste syftet med dessa efter särskild plan igångsatta processer var det ur synpunkten av såväl kronans som enskildes intresse angelägna i att den osäkerhet ifråga om äganderätten till dessa naturtillgångar, som länge gjort sig gällande, slutgiltigt bragtes ur världen. Det är riktigt, att dessa rättegångar i stort sett gingo kronan emot. Att desamma endast skulle hava resulterat i betydande kostnader för kronan — ett påstående

som icke sällan höres — är däremot ett misstag. Bortsett ifrån att genom de till ett urval av olika typiska fall inskränkta rättegångarna nämnda syfte fullständigt vunnits, har i de av collegium under angivna år förda rättegångarna kronans talan bifallits beträffande mer än ett tio-tal särskilda strömfall dels i Norrbottens dels i Gävleborgs län. På tal om »kronans vattenfallsprocesser» är även att nämna, hurusom kronan i tvist med vederbörande byamän vunnit strömfallet vid — Porjus.

Men oaktat sålunda beträffande vissa betydelsefulla kategorier tidigare omstridd egendom numera klarhet vunnits rörande gränserna mellan kronans och enskildes rätt, kvarstå dock, som redan förut framhållits, för collegium och dess advokatfiskalsämbete å förevarande område maktpåliggande arbetsuppgifter. Det kan exempelvis i detta sammanhang förtjäna ett omnämnande, hurusom kronans understöd till bergshanteringen genom anslag av jord ägt rum jämväl i andra former än skatteköp av hemman under bruk samt skatteköp av rekognitionsskogshemman. Undersökningar, som särskilt under senaste tid bedrivits av vederbörande advokatfiskal, har givit vid handen, hurusom anledning till antagande föreligger, att den inventering av kronans här åsyftade skogar, som föregick utfärdande av nådiga förordningen den 30 maj 1873 angående förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar (numera ersatt av nådiga förordningen i ämnet den 27 maj 1898) varit bristfällig och ofullständig liksom ock att skogsdomäner, som alltjämt förvaltas jämlikt bestämmelserna i berörda författning, numera böra, i avsaknad av utsyningsberättigad, återfalla till kronans fria disposition.

Enligt vad vederbörande advokatfiskal anmält ärnar han, efter samråd med domänfiskalen, i den allra närmaste tiden rörande denna fråga göra underdånig framställning till Eders Kungl. Maj:t.

Koncentration av ombudsmannafunktioner.

Då collegium i det föregående uttalat sig rörande möjligheterna för en uppdelning av förvaltningen av kronans fasta egendom, å ena sidan, i de rättsliga, å den andra, i de tekniskt-ekonomiska funktionerna och för sin del sett sig föranlåtet förorda ett bibehållande i huvudsak av nu gällande ordning, har collegium icke särskilt uppehållit sig vid den speciella funktion, som ligger i det processuella representantskapet för egendomen ifråga, en funktion, vilken som bekant för närvarande i regel utövas av de ombudsmän och fiskaler, vilka äro anställda hos de särskilda förvaltningsmyndigheterna, hos collegium av kammaradvokatfiskalsämbetet.

Väl är det sant, att detta processuella representantskap kan tänkas skilt från den allmänna rättsvården i övrigt. Man har sålunda diskussionsvis riktat tanken på möjligheten att förlägga alla statliga ombudsmannafunktioner under ett omorganiserat justitiekanslersämbete. Man har även velat ställa ifråga, huruvida processuellt representantskap för kronan överhuvud taget vore en förvaltningsuppgift, som borde bibehållas hos den ordinarie förvaltningsorganisationen. Eller om icke fasthållre denna uppgift borde i regel anförtros åt kvalificerade, fritt yrkesutövande advokater.

Kollegium har, såvitt avser ombudsmannafunktionerna för kronans fasta egendom, icke funnit anledning föreligga att nu fullfölja en närmare undersökning efter någon av nämnda linjer. Vad den förra beträffar skulle den, ehuru tvivelsutan principiellt tilltalande, efter all antaglighet visa sig praktiskt mycket svår att genomföra. De argument, som framförts för den senare, hava enligt collegium mening, där frågan rör kronans jordprocesser, icke varit bärande. Den speciella rutin, som den yrkesmässigt bedrivna advokatverk-

samheten obestriddigen är ägnad att uppöva, är, hur betydelsefull den än i övrigt och särskilt inom området för den s. k. affärsjuridiken må vara, mindre nödvändig för skötseln av jordrättsliga mål, där utredningens vederhäftighet samt lag- och författningskännedomen på detta speciella område i regel blir i särskild grad utslagsgivande. Vad närmast beträffar det ombudsmanorgan, som sorterar under kollegium, nämligen kammaradvokatfiskalsämbetet, har dess verksamhet icke givit rum för antagandet, att de tjänstemän som företrätt detsamma skulle hava i omdömesförmåga och insikter stått tillbaka för de fritt yrkesutövande rättegångsombud, som anlåtats av kronans enskilda motparter. Kollegium har till belysning av denna verksamhet, såvitt den avser utfallet av de av ämbetet under tidsperioden 1912—1924 förda rättegångar, låtit uppgöra vidlagda schematiska tablå (Bil. 2), som måhända kan erbjuda visst intresse. Den härav framgående genomsnittliga procentsatsen av de utav ämbetet under angivna tid vunna mål lärer bestyrka riktigheten av det nyss gjorda uttalandet. Resultatet under de senaste åren måste karakteriseras såsom för kronan synnerligen fördelaktigt.

I vad mån kollegium förutsätter att en ytterligare förskjutning av det processuella representantskapet för kronans fasta egendom till kollegium och dess advokatfiskalsämbete lämpligen bör äga rum framgår av vad kollegium ovan yttrat ifråga om den allmänna rättsvärden om samma egendom.

Det har redan i det föregående antydningssvis erinrats, hurusom beträffande kollegii och dess advokatfiskalsämbetes behörighet att rättsligen företräda vissa publika fastighetsgrupper råder en viss osäkerhet. Så är fallet beträffande gränsen mellan kollegii och byggnadsstyrelsens förvaltningsbefogenhet med avseende å sådan egendom (företrädesvis publika hus i huvudstaden och landsorten), som genom särskilda därom meddelade beslut skall stå under sistnämnda myndighets »förvaltning». Arten av byggnadsstyrelsens ämbetsverksamhet, sådan den angives i de för ämbetsverket utfärdade instruktioner, giver emellertid ett bärande stöd för antagandet, att denna förvaltning ansetts principiellt begränsad till det tekniskt-ekonomiska området och följaktligen allt fortfarande lämnar kollegium i orubbad besittning av den befogenhet med avseende å den rättsliga omvårdnaden om samma egendom, som tidigare varit kollegium uttryckligen förbehållen. Härför talar jämväl den omständigheten, att byggnadsstyrelsen icke utrustats med organ för särskilda ombudsmanfunktioner. Är denna uppfattning riktig — och hittills har den i domstolspraxis, vari kammaradvokatfiskalsämbetet godtagits såsom behörigt ombud för kronan ifråga om förevarande slag av egendom, icke underkänts — föreligger följaktligen i förhållandet mellan kollegium och byggnadsstyrelsen en klyvning av förvaltningen i en tekniskt-ekonomisk och en juridisk.

Anser kollegium sålunda icke så trängande att nu erhålla några förtydligande föreskrifter i här omförmälda behörighetsfråga, finner kollegium däremot angeläget, att dylika föreskrifter meddelas beträffande en annan publik fastighetsgrupp, nämligen den kronans fasta egendom, som avses i den i det föregående omförmälda nädiga förordningen den 27 maj 1898 angående förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar. I nämnda förordning § 1 stadgas, att dessa skola, »under domänstyrelsens överinseende, stå under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning», varjämte i förordningen i övrigt lämnas närmare bestämmelser ifråga om skogsstatens funktioner med avseende å dessa skogar. Med visst fog kan visserligen göras gällande, att den nyss återgivna bestämmelsen om nämnda »skogars» hän-

*Reglering av
vissa behörig-
hetsgränser.*

läggande under domänstyrelsen endast avsett den skogstekniskt-ekonomiska förvaltningen och att densamma följaktligen icke borde utesluta kollegium från det rättsliga representantskapet för själva fastigheterna såsom sådana. Då det av skäl som redan i det föregående berörts synes ändamålsenligt, att nämnda representantskap förlägges hos kollegium, men förevarande behörighetsfråga såväl på grund av den anmärkta författningsbestämmelsens avfattning som ock med hänsyn till karaktären av domänstyrelsens ställning till densamma underlagda fasta egendom i övrigt obestriddigen är oklar, torde en uttrycklig, förtydligande bestämmelse härutinnan vara påkallad. Det synes kollegium som om den erforderliga kompetensgrunden för kollegium skulle kunna ernås endast genom en tilläggsbestämmelse i kollegii instruktion och sålunda utan att ändring vidtages i den ovannämnda bestämmelsen i 1898 års förordning. Även om härigenom skulle kunna tänkas i visst hänseende konstituerad en parallellkompetens mellan kollegium och domänstyrelsen med avseende å statens ifrågavarande egendom, skulle detta endast innebära ett ungefär likartat förvaltningsrättsligt förhållande, som exempelvis, jämlikt gällande författningsbestämmelser, är rådande beträffande de ecklesiastiska boställenas under skogsstatens vård och förvaltning stående skogar.

En liggare
över kronans
fasta egen-
dom.

Vidkommande härefter frågan om uppläggande av en liggare över statens samt sådan publik egendom i övrigt, som står under statsmyndighets vård och inseende, får kollegium till en början hänvisa till den redogörelse för denna frågas tidigare behandling, som innehålles i den vidfogade historiska utredningen. Att detta spörsmål icke varit lättlost torde kunna skönjas redan av det förhållandet, att under det tidsskede av mer än ett århundrade, varunder frågan senast varit aktuell, något bestående resultat icke kunnat ernås.

Vad beträffar den å landet belägna fasta egendomen av ifrågavarande slag finnes densamma som bekant förtecknad i den enligt kollegii kungörelse den 28 januari 1870 upprättade nya jordeboken, varav ett exemplar förvaras hos kollegium. I jordeböckerna upptagas sålunda kronofastigheterna under huvudtiteln »kronoegendomar» och underavdelningen »*Under allmän disposition*» i följande sex klasser, nämligen kungs- och kungsladugårdar samt säterier, boställen, hemman, jordlägenheter, fiskerier samt verk och inrättningar. Under rubriken: *Under enskild disposition* upptagas kronofastigheter, vilka upplåtits under åborätt eller, på grund av särskilda stadganden besittas av enskilda. Under kronotiteln redovisas vidare ej blott egentlig kronoegendom utan även i stor utsträckning sådan fast egendom som, ehuru icke kronans, likväl står under inseende av statens organ.

Jordeboken, vilken ursprungligen tillkommit i och hittills tjänat väsentligen annat syfte, motsvarar emellertid, såsom framgår redan av en ytlig undersökning, i mycket ringa mån de krav, som måste ställas å ett verkligt rättsligt inventarium över kronans fasta egendom. Mot jordebokens lämplighet för sistnämnda bruk talar icke blott det ohanterliga formatet och den alltför summariska beskaffenheten av de uppgifter (i regel endast antal, nummer och benämning) som jordeboksanteckningen innefattar. I själva verket kan jordeboken numera, vad beträffar kronans fasta egendom på landet, icke göra anspråk å någon som helst *fullständighet*. De nyförvärv av fast egendom för kronans räkning, som verkställas av andra förvaltningsmyndigheter, företrädesvis de affärsdrivande verken, komma nämligen såsom regel icke till kollegii kännedom. Ett undantag härutinnan äger rum för domän-

styrelsens inköp, varom collegium till följd av Kungl. Maj:ts föreskrift i varje särskilt fall, plägar meddelas underrättelse.

Över kronans fasta egendom i städerna saknas icke blott en gemensam liggare i egentlig mening utan även varje stomme till en dylik.

För att överhuvud kunna erhålla autentiska uppgifter om kronans fastighetsinnehav på landet och i städerna samt denna egendoms värde är man i sista hand hänvisad till de mer eller mindre bristfälliga förteckningar, som föras hos de särskilda förvaltningsorgan och styrelser, vilka hava dylik egendom under sin vård.

Enligt därom utfärdade nädiga föreskrifter ålåg det — senast år 1919 — statskontoret att uppgöra och till finansdepartementet överlämna en tablå utvisande ungefärliga värdet av statsverkets fasta och lösa egendom vid 1918 års utgång. Sagda tablå, till vilken collegium tillåter sig hänvisa, finnes vidfogad statsutskottets mem. nr 211 vid 1920 års riksdag. I tablån i fråga redovisas fast egendom hos ett trettiotal centrala förvaltningsorgan, universiteten och vissa lärda samfund, särskilda styrelser ävensom överståthållarämbetet samt vissa länsstyrelser och domkapitel.

Till upplysning om det sätt, varpå den i tablån uppgivna fasta egendomen för närvarande finnes hos de särskilda förvaltningsorganen förtecknad, har collegium, vad angår de statsorgan, under vilka dylik egendom i mera väsentlig omfattning är ställd, förskaffat sig vissa uppgifter, som innehållas i en bilagd promemoria (Bil. 3).

Det måste enligt kollegii mening, såsom ett totalomdöme om dessa förteckningar, fastställas, att desamma — om man undantager det fastighetsregister, som vattenfallsstyrelsen är i färd med att upplägga — icke motsvara de krav, som med skäl synes böra ställas å inventarier över den statens värdefulla egendom varom här är fråga.¹

Då man sålunda konstaterar, hurusom varken jordeboken eller de specialförteckningar, som för närvarande föras hos de fastighetsförvaltande statsorganen över kronans fasta egendom, fylla måttet i förevarande hänseende, uppställer sig problemet, huru frågan om en verklig liggare över denna egendom lämpligen bör för framtiden ordnas.

Vid ett övervägande av detta spörsmål har collegium till en början stannat vid den uppfattningen, att tanken på att söka nu omedelbart *på ett ställe* — och då, såsom tidigare ifrågasatts, hos collegium — upplägga och föra så att säga en generalliggare, omfattande hela det statligt-publika fastighetsbeståndet, tillsvidare bör undanskjutas. Det skulle enligt kollegii mening sannolikt visa sig, att en sådan uppgift icke bleve genomförbar utan en mycket väsentlig utökning av ämbetsverkets personal, som under nu rådande förhållanden icke kan ifrågasättas. Uppgiften skulle för övrigt icke vara slutförd i och med det första uppläggandet av liggaren. Dess bevarande i ett de aktuella förhållandena motsvarande skick komme att påkalla ett ständigt fortlöpande arbete med införningar av sådana successivt skeende anmälningar om inträdda förändringar med avseende å varje särskild fastighet, som de särskilda förvaltningsorganen för sådant fall torde böra åläggas att till collegium insända. Om denna ifrågaställda gemensamma generalliggares omfattning torde man lättast kunna bilda sig en föreställning, om man besinnar att däri, endast som en grupp bland andra, komme att redovisas den

¹ Dessa förteckningar hava förklarligt nog upplagts närmast för att tillgodose den de respektive organen åliggande tekniskt-ekonomiska värden om egendomen i fråga. Upplysningar i rättsligt hänseende hava ansetts mindre angelägna; i många fall saknas de även helt och hållet.

för statens järnvägar i anspråk tagna fasta egendomen, vars enheter måhända räknas i fyr- eller femsiffrigt tal.

Såsom plan för en reformerad registrering av kronans fasta egendom synes det kollegium, som om man nu tillsvidare kunde stanna vid det önskemålet att kunna i Stockholm, må vara hos skilda ämbetsmyndigheter därstädes, erhålla en lätt tillgänglig och säker upplysning om all kronans fasta egendom med de rättsliga data rörande densamma, som tillhöra en verklig fastighetsliggare. De ämbetsmyndigheter i huvudstaden, som härvid lämpligen torde böra komma ifråga för omhänderhavande, var och en beträffande densamma underställd egendom, av dessa register, synas kollegium vara, förutom kollegium självt, följande:

- riksmarskalksämberet
- fångvårdsstyrelsen
- arméförvaltningen
- marinförvaltningen
- lotsstyrelsen
- generalpoststyrelsen
- telegrafstyrelsen
- järnvägsstyrelsen
- vattenfallsstyrelsen
- generaltullstyrelsen
- domänstyrelsen.

Dessa ämbetsverk hava utvalts dels med avseende å betydenheten i och för sig av det dem underställda fastighetsbeståndet, dels med hänsyn därtill, att desamma äga tillgång till egna ombudsmannaorgan. Vad beträffar byggnadsstyrelsen, som icke medtagits bland de här föreslagna myndigheterna, må hänvisas till den föregående framställningen, vari erinrats, hurusom nämnda styrelse ansetts handhava endast den tekniskt-ekonomiska skötseln av den densamma underställda egendomen.

Följes den här skisserade planen för liggarens uppläggande, lärer all den fasta egendom, som icke faller under någon av de ovan förtecknade elva myndigheternas domvärjo, lämpligen böra redovisas i den hos kammarkollegium upplagda avdelningen av liggaren, oavsett om egendomen ifråga står under sistnämnda myndighets överinseende eller icke. Hos kollegium skulle sålunda komma att registreras exempelvis den kronans fasta egendom i städerna, varöver byggnadsstyrelsen har den byggnadstekniska förvaltningen, den under medicinalstyrelsens förvaltning ställda för sjukhusändamål i anspråk tagna egendomen, den fasta egendom, som disponeras av stuteriöverstyrelsen, Ultuna lantbruksinstitut m. m. m.

Från den här ifrågasatta planen att söka åstadkomma ett fullständigt inventarium över den statligt-publika jorden, samlat hos vissa statsmyndigheter i Stockholm, skulle möjligen föreligga skäl att göra ett avsteg beträffande den under universiteten i Uppsala och Lund lydande egendomen. Vad angår denna egendom, vilken som bekant för Uppsala universitets vidkommande är särskilt betydande, äro ifrågavarande anstalter givetvis i första hand själva i behov av att däröver äga nära tillgång till tillförlitliga och fullständiga förteckningar. För den ifrågaställda nya liggarens uppläggande och förande måste vidare förutsättas, att universiteten, vilka också som bekant äro utrustade med egna ombudsmannaorgan, hava erforderlig tillgång till fullt sakkunniga arbetskrafter. Då en duplicering av liggaren över universitetens fasta egendom, som skulle nödvändiggöras i händelse ett exemplar därav skulle förvaras i Stockholm, givetvis skulle medföra såväl engångs-

kostnader som fortlöpande omgång och besvär, synes det kollegium, jämväl i betraktande av nämnda anstalters relativt självständiga ställning, som om någon vägande erinran icke behövde göras mot en anordning, varigenom denna avdelning av liggaren över den statligt-publika egendomen förlägges enbart till universiteten.

Vad angår systemet för uppläggandet av den ifrågakämda reformerade liggaren anser kollegium den principen böra genomgående upprätthållas, att varje juridisk fastighet erhåller sitt särskilda upplägg eller blad eller ock, alternativt, kort. Principen ligger till grund för den pågående registrering av vattenfallsstyrelsens fastigheter och, enligt vad kollegium förspott, umgås man inom järnvägsstyrelsen med tanken att söka genomföra en efter samma grund upplagd fastighetsförteckning över den för statens järnvägar i anspråk tagna fasta egendomen.

Vidkommande formuläret för den tilltänkta nya liggaren får kollegium erinra om att, vad angår kronans fasta egendom å landet, en stomme för en dylik liggare skulle kunna på ett kostnadsbesparande sätt erhållas genom sammanförande av rekviderade utdrag av jordregistret. För nämnda liggare, såvitt den avser kronans stadsegendomar, skulle, i den mån städernas fastighetsregister hinna bliva definitivt upplagda, lämpligen kunna användas utdrag av sistnämnda register. Såsom ett andra alternativ torde böra övervägas uppläggande av kortregister i huvudsaklig överensstämmelse med det, såvitt kollegium kunnat finna särdeles praktiska formulär, som för ifrågakämda ändamål utarbetats inom vattenfallsstyrelsen.

Innan kollegium avgiver ett definitivt förslag till bestämmelser rörande den form, som lämpligen bör föreskrivas för den tilltänkta nya liggarens upprättande, läser Eders Kungl. Maj:t i anledning av vad kollegium ovan i denna fråga anfört vilja inhämta yttranden av vederbörande, särskilt av de elva myndigheter i Stockholm, vilka förslagsvis, jämte kollegium, skulle komma att omhänderhava uppgiften med liggarens upprättande och förande, samt av Uppsala och Lunds universitet.

Kollegium hemställer i anledning av det ovan anförda, det täcktes Eders Kungl. Maj:t finna riksdagens förevarande skrivelse för närvarande icke föranleda annan Eders Kungl. Maj:ts åtgärd än att Eders Kungl. Maj:t

Hemställan.

dels i enlighet med bilagda förslag (Bil. 4 och 5) utfärda kungörelser angående anmälan i vissa fall hos Kungl. Maj:t av frågan om talan i tvister rörande publik jordegendom och angående ändrad lydelse av § 3 i gällande instruktion för kollegium;

dels ock över kollegii förslag, i vad det rör upprättandet av en liggare över statens fasta egendom, inforrar vederbörandes yttranden.

Stockholm den 6 maj 1925.

Underdånigst
HJ. NEHRMAN.

TOM WOHLIN
föredragande.

Herbert Wallin.